

Kloosterkerk

Johannes 4,45-54 – cantate 'Was Gott tut, das ist wohlgetan' (BWV 98)

Gedachtenisdienst – 30 oktober 2022 – ds. Rienk Lanooy

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://youtu.be/wL2ay7lQ5Yc>

Gebed om ontferming

Wat kan er
veel gebeuren
in een mensenleven
je zou er stil van worden
en dat zijn we dan ook
maar de ene stilte
is de andere niet:
er is de lege stilte
van de eenzaamheid
de verdrietige stilte
van de verslagenheid
en de onderdrukte stilte
van de boosheid
en de nuchtere stilte
van de aanvaarding
er is de warme stilte
van de dankbaarheid
en zo is ieder van ons
stil op zijn eigen wijze
thuis of hier
en nu hopen wij
dat U zich
in onze stiltes laat vinden
met uw stille aanwezigheid
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wat kan er
veel gebeuren
in een mensenleven
er zijn vrienden
gekomen
en gegaan
beloftes gedaan
en verbroken
woorden gelogen
en waarheid gedaan
er is liefde
geboren
en beëindigd
leven gekregen
en afgestaan
en nooit
bent U ver van ons
in deze eindeloze reeks
die ons bindt
aan dit bestaan
tot onze vreugde
en ook wel
tot ons verdriet
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wat kan er
veel gebeuren
met al die mensenlevens
in deze ingewikkelde
gewelddadige
en soms zo
verwarrende wereld:
we preken de liefde
maar doden de ander
we willen het goede
maar kiezen het kwade
we verlangen
naar zachte krachten
maar kunnen
genadeloos hard zijn
we willen verbinding
maar zijn bang
voor het vreemde –
O God
laat uw wereld
niet over
aan de verwarring
maar aan uw woord
dat er toekomst is
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

Bach schreef drie cantates bij het lied 'Was Gott tut, das ist wohlgetan'. Vandaag klinkt de meest intieme van de drie. Dat past goed bij de kleine, haast intieme sfeer van het verhaal dat ons is nagelaten in het evangelie naar Johannes, over een vader die zoekt naar leven voor zijn zoon, en over vertrouwen hebben ook al weet je niet hoe de toekomst zijn zal.

Preek

Het verhaal dat zojuist klonk, van die vader en zijn zoon, lijkt in twee delen uiteen te vallen. In het eerste deel gaat het niet goed met de zoon, en dus ook niet met de vader. Daarom zoekt hij hulp bij Jezus: *Ga toch mee voordat mijn zoon sterft*. De wereld van deze ambtenaar van de koning ziet er somber uit. Er is zorg over zijn kind. Angst dat het slecht met hem zal aflopen. Het tweede deel is het tegenovergestelde. Het ademt lichtheid. De zoon leeft. Wij zouden zeggen: 'Hij is beter geworden', maar ik las eens dat daar in het Hebreeuws geen woord voor is. Wie genezen is, is niet beter, nee, die leeft! De zoon is opgestaan uit het rijk van de dood. En als de zoon leeft, dan ook de vader. Zo zoon, zo vader.

Als je zo naar het verhaal kijkt zie je twee delen: een negatief en een positief deel, ze beslaan elk vier verzen, vier verzen 'dood' en vier verzen 'leven'. Ze lijken naadloos in elkaar over te

gaan. Na regen komt zonneschijn. Maar daarmee doen we het verhaal van de vader en de zoon toch tekort, want tussen die vier verzen staat nog één ander vers. Het staat precies in het midden en ik vermoed niet toevallig. Jezus zegt er tegen die man: *Ga maar naar huis... uw zoon leeft. De man had vertrouwen in wat Jezus tegen hem zei en ging weg.* Je zou het een overgangsvers kunnen noemen omdat het het scharnier vormt tussen het donkere en lichte deel. Het beschrijft het moment dat het donker voorbij lijkt, maar het licht intussen nog niet is gekomen. De vader hoort de belofte dat zijn zoon leeft, maar intussen moet hij het nog ondervinden. Hij vertrouwt op de woorden van Jezus, maar intussen heeft hij er nog niet de bevestiging van. Hij verkeert in een soort niemandsland, in de schemering tussen donker en licht. Het dieptepunt lijkt voorbij, maar voor echte blijdschap is het intussen nog te vroeg.

In dat 'intussen' ligt de kern van het verhaal; en het gaat daar natuurlijk niet alleen over die ene vader. Veel mensen hier zullen zich vast ook in dat woord 'intussen' herkennen. Het moeilijke van rouw, rouw om een geliefde die is gegaan of om iets wat voorgoed voorbij is, is immers dat het een tijd van 'intussen' is, een tijd waarin het oude voorbij is, maar het nieuwe zich nog niet heeft aangediend en je je misschien wel afvraagt of dat nieuwe er ooit zal komen. Is er leven na de dood, is er werkelijk leven na de dood van iemand die je zo dierbaar was? Heeft het leven nog betekenis? En waar vind je die dan? Wat mag ik hopen, waarop/op wie kan ik vertrouwen?

Victor Turner noemde dat 'intussen', die tussentijd waarin je je als mens soms bevindt, de liminale ruimte. Limen betekent zoveel als 'drempel'. Wie rouwt of wie een ingrijpende verandering in zijn leven ondergaat staat op de drempel van het onbekende. Je bevindt in een grensgebied tussen oud en en nieuw. Als je de grens bent gepasseerd is er geen weg terug, maar je bent intussen nog niet gearriveerd en weet ook niet zeker of je wel zult arriveren en wat dat dan is. Wordt het nog wel wat met mij, denk je? Gaat dit ooit voorbij? Bijbels gesproken hoort daar het verhaal van de uittocht uit Egypte van het volk Israël bij. Het volk laat de ellende van het slavenbestaan achter zich, maar het vervolg is geen naadloze overgang naar het goede, naar het nieuwe. Eerst volgt er nog een tussenruimte van veertig jaren zwerven door de woestijn. En met die veertig jaren wordt niet de lengte/de kwantiteit van die zwerftocht bedoeld, maar de intensiteit ervan. Veertig jaar staat voor: zoeken, vinden en jezelf weer verliezen, houvast denken te hebben en dan toch weer te moeten loslaten, denken dat je er bent, maar toch niet weten waar je dan bent, vooruitgaan om dan toch te bemerken dat je in een kringetje hebt gelopen – terug bij af, richtingloos zoeken en je soms opeens gevonden weten. Inkeren, omkeren, en weer proberen op te staan.

Ik zag afgelopen week de film *Un beau matin* – een mooie morgen – die nu in het filmhuis draait, prachtig, verstild, klein en daardoor rakend aan de kern van de woestijntocht die je als mens soms moet gaan. Je ziet er hoe Sandra, weduwe, afscheid moet nemen van haar vader, een voormalige filosofiedocent die door een geheugenziekte langzaam wegglijdt uit zijn en daarmee ook uit haar leven. En ondertussen ontmoet ze een nieuwe liefde die daar eigenlijk nog niet aan toe is. Het is alsof zij, haar vader, haar nieuwe liefde, zich bevinden in die tussenruimte, tussen rouw en wedergeboorte, die elkaar telkens weer lijken in te halen, een soort woestijntocht tussen verleden en toekomst in. Nergens is de situatie zwart-wit, licht-donker, nergens dient zich een eenvoudige oplossing aan, nergens ligt de weg die je moet gaan uitgestippeld klaar.

Wie rouwt bevindt zich in die tussenruimte. Je wilt het misschien niet, maar zonder gaat het ook niet, omdat die tussenruimte de kraamkamer is van een nieuwe toekomst. En ja, dat is niet alleen lastig voor je zelf, anderen hebben het daar ook moeilijk mee. Ze vragen: 'Is het nu nog niet voorbij, het is toch al een jaar geleden?'. Ze zeggen: 'Je hebt je kinderen toch nog!'. Ze manen je: 'Kom op, je moet van het leven genieten'. Alsof er na het einde onmiddellijk weer een nieuw begin is, alsof na een donkere nacht, de nieuwe dag (*Un beau matin*) er opeens is, alsof verdriet op een goede dag zomaar voorgoed weg is en het goede leven vanzelf zijn opwachting

maakt. Juist deze vereenvoudiging van de werkelijkheid kent niet de aandacht voor het 'intussen', voor al die ingewikkelde en vaak onheldere ervaringen die wij meemaken als we moeten leven tussen wat was en wat nog niet is. Rouwen is immers niet alleen verdriet, het kan ook dankbaarheid zijn, of opluchting, of schuld. Rouwen is niet alleen vooruitgaan, het is ook weer terugvallen. Rouwen is niet alleen het verleden dat opspeelt, het is ook bezig zijn met een nieuwe toekomst, waar je tegelijkertijd naar uit ziet en bang voor bent. Rouwen is niet alleen beseffen wat/wie je kwijt bent, maar ook zoeken naar een nieuw vertrouwen in wat er komen gaat.

En precies daar, in die tussenruimte, bevindt zich de vader van die zoon in het midden van het verhaal. Hij heeft zijn kind achtergelaten, doodziek, niet wetend of hij het ooit nog levend terug zal zien. En het helpt bij het verstaan van dit verhaal om je te realiseren dat 'kind' in de bijbel staat voor 'de toekomst'. Als je zoon ziek is, staat je toekomst op het spel. Het gaat hier eigenlijk meer om de vader dan om de zoon. Als Jezus tegen hem zegt: *Je zoon leeft*, zegt hij met zoveel woorden: Er is toekomst voor je. Maar vreemd: het maakt geen intense vreugde bij de vader los. Hij valt Jezus niet om de hals, hij bouwt geen feestje, maar, zegt het verhaal, 'hij vertrouwt op het woord dat Jezus hem zegt'.

Misschien dat het daar in de tussenruimtes van je leven, in de grensgebieden waarin je je bevindt, door de verlieservaringen waarmee je wordt geconfronteerd, ook wel het meest om gaat. Niet om iemand die je zegt: 'Het valt wel mee', 'Er blijft toch nog heel veel moois over', 'Laat het los' om je vervolgens met dat soort schrale troost zelf los te laten. Het gaat er om dat iemand zegt *Je zoon leeft* oftewel: Er is toekomst, ook voor jou. En nee, dan loop je niet onmiddellijk te stuiteren van blijdschap, maar wie weet groeit langzamerhand het besef dat je daar, heel voorzichtig, toch 'ja' tegen durft zeggen, ook al zie je het niet, ook al ervaar je het tegendeel. Dat je fiducia krijgt in wat boven je uitgaat, wat groter is dan je zelf bent. Dat het leven uiteindelijk de overhand heeft, ook door de dood heen. En dat je dan, zoals die vader, op weg gaat, stap voor stap. Hij wordt het leven weer in gestuurd, zonder garanties, maar met een Godswoord dat vertrouwen wekt: *Je zoon leeft*.

Ik moet denken aan een verhaal over Franz Kafka. Het is deels historisch, deels apocrief. Op een dag treft Kafka in een park in Berlijn een meisje huilend aan. Ze vertelt hem dat ze haar lievelingspop kwijt is geraakt. Kafka helpt haar met zoeken maar ze vinden de pop niet terug. Hij belooft haar de volgende dag opnieuw te komen helpen zoeken. Thuis schrijft Kafka namens haar pop een brief aan het meisje, die hij de volgende dag aan haar geeft. Er staat in geschreven: 'Ik ben op reis gegaan. Wees niet verdrietig. Het gaat goed met me'. Enkele weken lang schrijft Kafka dagelijks een brief aan het meisje namens haar pop. Op een dag laat de pop weten dat ze weer naar huis komt. De volgende dag geeft Kafka het meisje een nieuwe pop. 'Ja, maar', zegt ze, 'deze pop ziet er heel anders uit dan de pop die ik ben kwijtgeraakt'. 'Ik weet het' laat Kafka de pop zeggen in zijn laatste brief. 'Mijn reizen hebben me veranderd'. Vele jaren later, ze is al volwassen, ontdekt het meisje in haar pop een allerlaatste briefje van Kafka met daarop de woorden: 'Alles wat je liefhebt, gaat waarschijnlijk verloren, maar uiteindelijk zal de liefde op een andere manier weer terugkeren'.

Ja, daar gaat het om in dat verhaal van die man en zijn zoon: om die hemelse belofte bij monde van Jezus dat er toekomst is, ook als het heden daar toe geen aanleiding geeft. Alles wat je liefhebt gaat uiteindelijk verloren, maar uiteindelijk zal de liefde op een andere manier terugkeren. Daarop te vertrouwen, je daar aan over te geven, is wat we intussen kunnen doen. Opstaan, als die vader en op weg gaan, met kleine stapjes misschien, op weg naar een nieuwe dag, een mooie morgen, *Un beau matin*.

Precies daarover gaat het ook in de cantate, over dat vertrouwen. Het is geen uitbundig werk,

dat Bach ons heeft nagelaten. Het heeft eerder iets intiems, alsof het kamermuziek is. Dat past wel bij de kwetsbaarheid van de vader, en vandaag bij ons. In de tussenruimte van de rouw, is uitbundigheid nog niet aan de orde, dan zou je jezelf overschreeuwen. Maar door de kieren van het verdriet wil de goddelijke belofte in je kruipen dat er toekomst voor je is. Johannes doet dat met een helend verhaal. Bach doet dat met helende noten. *Er ist mein Gott, der in der Not, mich wohl weiss zu erhalten, drum lass ich ihn nur walten.*

bronnen:

Alfred Dürr, *Johann Sebastian Bach: Die Kantaten*, Kassel: Bärenreiter 2005

Jan Nieuwenhuis, *Groeten van Johannes: Berichten uit het vierde evangelie*, Delft: Meinema 1987

Egbert Rooze, Paul de Witte, *De Messias en de macht van Rome: commentaar op het Evangelie naar Johannes*, Vught: Skandalon 2016

Un beau matin, is een film uit 2022 van de Franse regisseur Mia Hansen-Løve

Het verhaal van Kafka is in vele varianten terug te vinden op internet. Wie er meer over wil lezen:

<https://falschzitate.blogspot.com/2020/02/alles-was-du-liebst-geht-sehr.html>

Gebeden

Trouwe God, wij danken U voor dat stille, en zo kostbare moment dat de namen van wie ons lief zijn hier hebben geklonken Wij bidden dat wij hen blijven gedenken ook al kunnen wij de volle rijkdom van hun leven nooit bevatten en wij bidden dat u hen opneemt in het licht uw licht waarin wij ons bewegen in leven en in sterven in tijd en eeuwigheid.	van een geliefde hardop of in stilte in dit huis genoemd is voor wie daardoor beseft hoe broos en kwetsbaar het leven is misschien zijn we wel veel vaker dan we denken op weg in de woestijn en bevinden we ons in die vreemde tussenruimtes die het leven kent. Dat er onderweg mensen zijn die het in zich hebben om met liefde en geduld trouw en volharding nabij te zijn.	ernstig maakt, maar ons des te meer aanspoort het goede van het leven te zien: vriendschap die er zomaar is liefde die opbloeit tussen mensen de kleuren van de herfst de gloed van de zon muziek die troost en alles wat een mens blij kan maken.
Wij bidden voor wie geroerd is nu de naam	Wij bidden dat de ernst van het bestaan niet alleen	Voor wie eenzaam is of ziek en bemoediging zoekt bidden wij dat er vertrouwen is dat u nabij bent en we noemen in het bijzonder... en zeggen in stilte...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!